

"בצדק תשפט עמיתר"

הרב משה לסקר

ראשי פרקים:

- א. פתיחה
 - ב. עירוב פרשיות
 - ג. מה סובר רב אחא?
 - ד. פסיקת ההלכה
 - ה. שיטת הרמב"ם
- הסבר ה"נושאי כלים"
הסברו של ה"נתיבות"
דין ייחידי – מומחה או סמוך?

א. פתיחה

נושא הסוגיה שלפנינו הינו המסגרת השיפוטית הראوية לדון בדיני ממונות השכיחים. וביתר פירוט, הסוגיה עוסקת בנסיבות ואיכות הדיינים הנדרשות כדי לדון בדיני ממונות. היא פותחת בשאלת "אטו גזילות וחבלות לאו דיני ממונות נינהו?", שאלת זו מהוות את מטרת הסוגיה ולכן יש להבין מהו העומק הטמון בשאלת זו. במשפטות נראה כי כוונת השאלה היא לברר את היתורו בלשון המשנה שטרחה לציין את דין של "גזילות וחבלות" למורות שהם כבר כלולים בביטוי דיני ממונות המופיע בראש המשנה. בעומק העניין, מטרת השאלה היא לברר מהו תפקיד הביטוי דיני ממונות הפותח את המשנה: האם זה עוד פרט כמו יתר הפרטים המופיעים במשנה? האם זו כוורת? אם כן, מה תפקידה? הנחת היסוד של שאלת הגمراה היא שכותרות בדר"כ לא מוסיפות שום מידע חדש, ולכן נשאלת השאלה מה הצורך בביטוי זה שבקריה ראשונית נראה ככותרת למשנה ואינו מוסיף מידע. ר' אבהו מתרץ שכן יש כאן כוורת ולאחריה פירוט הכלול את גזילות וחבלות (להלן יצוין: גזו"ח), אלא שתפקיד הכותרת הבאה לפני הפרטים הוא כמעט את הודאות והלוואות (להלן יצוין: הוה"ל) מה צורך בשלושה דינים מומחים, ולמדנו

• נערך על ידי יהיאל לב מתוך שיעור כללי שהועבר בישיבה.

שם ניתן להסתפק אף בשלושה הדיוות. רبا חולק על הסבר זה בפשט המשנה, הוא מקשה על שיטת ר' אבחו ומביא הסבר משלו. לשיטתו, היבטי דיני ממונותינו משמש ככותרת אלא הוא עצמו גם פרט מתוך רשימת הפרטים המופיעות במשפט, והוא משמש במקרה הזה כמושג מקביל להלוואות והלוואות שתת דין באה המשנה להשמע. אף לשיטה זו, ההלכה היוצאת מדברי המשנה היא שבhalbאות והלוואות ניתן לדון בשלושה הדיוות ובגולות וחבילות צרייך דוקא מומחים.¹ לשיטת רבא החורץ בשלושה מומחים הינו חיוב מדאוריתא אותו למדים באמצעות עירוב פרשיות,² מושג עלייו נעמוד בהמשך, אלא שמדובר ר' חנינה למדנו שיש להקל בכל מה שקשרו לדיני הלוואות ולהוריד את הדידשה של איכות הדיניים, ובכך למנוע מצב בו "תינעל דלת בפני לוויין".

ב. עירוב פרשיות

לאחר שהגמרא הביאה את הסברו של ר' אבחו לפיו הכוורת באה למעט את הלוואות והלוואות מהדין הכתוב במשפט, היא מבירת באיה דין בדיקן מדובר. הצעה הראשונה היא כפי שכתו בפשט המשנה - החורץ בשלושה דינים הוא זה שנתמעט בהוה"^ל, אלא שהגמרא דוחה הצעה זו ומציעה לומר באופן אחר שהדין שנתמעט הינו החיוב בשלושה דינים מומחים דוקא. ככל הצעה זו הגמרא מעלה קושי של "מה מה נפשך" הנובע מדרשת הפסוקים הקשורים לדיני גזע". נקדמים ונבהיר את אופן הדרישה.

¹ בסוד הסוגיה עומדת הנחת יסוד לפיה יש הבדל עקרוני בין גזע לבין הוה"ל ולפי כל השיטות כמות ואיכות הדיניים הנדרשת בגזילות לא תהיה דומה לו הנדרשת בהלוואות, מהו אותו הבדל עקרוני?

בשיעוריו ר' שמואל כתב לתרץ על דבריו התוס' בקידושין (יג' ע"ב ד"ה "מלואה") שכתב: "מלואה לא חשיב כתובה בתורה כיון שאין צרייך לפרש בתורה שיעור הנתינה דפשיטה מה שהוא לוה צרייך לפרווע", וביאר ר' שמואל שכיוון שחובת החזרות ההלוואה נובעת מסברא פשוטה - ניתן להסתפק בבי"ד באיכות נמוכה ואולי אפילו בדיין ייחדי. לעומת זאת בגזע"ח אין חיוב נבע מסברא פשוטה, בין בחולות בהם נתhoodו בתורה חמישה סוגים של תלומים ובין בגזילה שם התורה חדשה שדוקא השבת הגזילה תכפר על חטאו של הגזילן, ולא קיבלת עונש גופני חמור כפי שנוהג במקומות רבים בעולם. עוד מציין בחוז"א (חוז"מ, סנהדרין טו, ב) שתירץ באופן אחר וחייב בין הלוואות שם הלואה מתחייב בהחזרת הכסף ברגע ההלוואה, וכך תפקיד בי"ד הוא אך ורק לברר את המזויות שאכן הייתה הלואה. לעומת זאת גזע"ח שם הדיניים הם אלו שיוצרם את חיוב העונש על הנתבע בשעת גמר הדין, וככלשונו: "דבHALOA החוב שייעבד נפשיה ואין כאן נידון רק בביבור הדבר אם אמרת כפי התובע, אבל בנזילות - החוב נעשה ע"י כח הדין, ולקבוע דין צרייך ג". [הערה וו שמעתי בשיעורו של הרב אינטאל, הירוש].

² האם גם ר' אבחו הולך בשיטה זו? הנחת היסוד של מהלך השיעור היא שאף ר' אבחו סובר כרבא שצרייך ג' דינים מדאוריתא, אלא שבממשך נביא את שיטת הכס' מhabia הסבר אחר בשיטת ר' אבחו.

בפרשיות שומר חיים בתורה (שמות כב') נאמר הפסוק "על כל דבר פשע...אשר יאמר כי הוא זה עד האלוהים יבוא דבר שניהם". פסוק זה המ庫ר ממנו למדנו חוץ' שבועת מודה במקצת שהינה שבועה דאוריתית. אלא שיש קוší מובנה במקומו של פסוק זה בתורה דווקא בפרשיות שומר חיים, שהרי שומר חיים ממילא חייב להישבע על טענתו שהחפץ נגנב ממנו, וא"כ, הפסוק העוסק בשבועה המחייבת דווקא במקורה של מודה במקצת, כלל אינוشيخ בפרשיה זו. פסוק זה ראוי להיכתב בפרשיות "אם כסף תלואה את עמי" העוסקת בדיוני הלואות, שם הלואה יכול לכפר בכל סכום ההלוואה ולהיפטר משבועת התורה, ושם אכןشيخ לומר שם הוא בכל זאת מודה במקצת הסכום – חייבתו התורה להישבע.

קוší זה הוא הפתח לדבריו של ר' חייא בר יוסוף (ב"ק קז א) שהסביר כי "עירוב פרשיות כתוב כאן". דהיינו הפסוק שנכתב בפרשיה זו לא מלמד את הדינים הקשורים לנושא הנידון בה, אלא אנו 'עוקרים' את הפסוק מקומו ומשליכים אותו לפרשיה אחרת ככלפה אמרום הדינים המפורשים באותו פסוק, וככלשונו של רש"י בסוגייתינו: "...שהפרשיות הכתובות באלה המשפטים מעורבות הן שיש מקרה כתוב בפרשיה זו שאינו יכול לעמוד בה אלא מפרשיה אחרת...". מכל מקום, מתוך הנחה שפסוק זה אינו נכתב במקורה דווקא במקום מסוים, המיקום בו נכתב הפסוק יכול אף הוא להוועיל לנו להבין את גדרי הדין הכתוב בפסוק ולהשליך זאת על הפרשיה האחרת. במקורה שלנו, מי שדורש עירוב פרשיות יאמיר שהפסוק נערך למקום ומוועתק לפרשיות "אם כסף תלואה את עמי" העוסקת בדיוני הלואות. וכך שבירנו לא רק עצם חיבור השבועה מוועתק לדיוני הלואות, אלא אף הגדרים הקובעים את כמות ואיכות הדינים הנדרשת. המקור לחיבור שלושה דינים הינו מכך שבפרשיות שומר חיים נאמר "אלוהים ג' פעמים. אמם הפרשיה בפשטה מלמדת רק על גוז'"ח, שהרי היא עוסקת באדם שתובע את השומר שליח יד בפיקדונו וゴלו, אלא שכפי שבירנו לימוד זה מוועתק אף לפרשיות הלואות. נוסף על כן המילה אלוהים המזוכרת פעמי אחת בפסוק הנידון, מלמדת על הatzrok בדינים מומחים אף בהוה"ל. כן יוצא שמאופן הדרשה של "עירוב פרשיות" נלמדים שני דינים למסקנה בדיוני הלואות: שלושה דינים, דווקא מומחים.

כעת מובן הקוší אותו מעלה הגمراה כלפי דבריו של ר' אבהו. כיצד ניתן לומר שבHALOOTH יש חיבור שלושה דינים, אבל שלא יהיו מומחים? הרי ממה נפשך, אם ר' אבהו דורש עירוב פרשיות או יש חיבור אף על דינים מומחים, ואם הוא אינו דורש זאת, אז מנין לו המקור לחיבור בשלושה דינים דווקא?

הגמרה כאן מניהה בפשטות שלדעת הסוברים כי אין עירוב פרשיות, אין מקור למספר הדינים הנדרש בדיוני הלוחות. קביעה זו משaira אותנו בשאלת כיצד אכן לדעה זו נוכל לדעת מהו מספר הדינים הנדרש. האם כאשר התורה לא כתבה כלום יש ללימוד את דיני הלוואות מדיני גזילות ולומר שافם חיבים שלושה? או אולי הולכים בסתמא על המינימום ונאמר שיש חיוב בדיין אחד בלבד? ישנה אפשרות נספת ללמידה, מהפסקוק "בצדק תשפטו עמייתך" יש שלמדו שהחייב הוא על דין אחד, כפי שנראה בהמשך. אנו רוצחים לטעון כי נראה בפשטות שהגמרא סוברת כי דרשת הפסוק "בצדק תשפטו עמייתך" הולכת ביחד עם דעת הסוברים שאין עירוב פרשיות, וזהי המשענת עלייה הם מתבססים כדי למצוא מקור לחיוב של מספר דינים כלשהו בדיוני הלוואות (בහמשך נראה כי כך סובר רש"י).

ג. מה סובר רב אחא?

כיוון שהסוגיה דנה בשאלת כמהות ואיכות הדינים הנדרשת בדיוני ממונות, היא מביאה את דעת רב אחא החולק על שני האמוראים שלפנינו. רב אחא דרש את מן הפסוק "בצדק תשפטו עמייתך" שמן התורה יש חיוב בדיוני הלוואות אך ורק על דין אחד, אלא שחכמים גוזרו שייהיו דוקא שלושה דינים, מחשש שהוא יש רק יש דין ייחודי והוא מאותם אלה המכוננים יושבי קרנות - "שאין בקיין בטיב דין ייחודי והוא מאותם אלה המכוננים יושבי קרנות", כתוב עליינו לבירר, האם רב אחא דרש עירוב פרשיות או לא? או ביתר דיוק, האם דבריו תקפים אף אם נדרש עירוב פרשיות, או שהוא תוקף תלוי בכך שאין שם מוקור אחר למספר הדינים הנדרש בהלוואות? בשאלת זו נחalker הראשונים על אתר.

רש"י סבור כי דרשת זו נארה דוקא לדעת הסוברים כי אין עירוב פרשיות, וכך היא דעתו של רב אחא. דבריו לכאורה תואמים את הסברא הפשוטה לפיה אם נדרש עירוב פרשיות נהיה מוכரחים לומר שיש חיוב של ג' דינים מה תורה וממילא אין מקום כלל לדבריו של רב אחא.

התוס' (ד"ה "ומדאורייתא") מצטטים את רש"י וכותבים: "וקשה דא"כ בצדק תשפטו למה לי? לכך נראה דאפשרו למאן דעת ליה עירוב פרשיות כאמור". הם לא מוכנים לקבל את דבריו של רש"י, כי לשיטה הסוברת שאין עירוב פרשיות, ברור מסברא שנייתן להסתפק בדיין יחידי, ומדובר יש צורך בדרכותו של רב אחא? ברור לשיטתם שכאשר אין מקור מפורש לגבי מספר הדינים, בריית המחדל היא לדון יחידי, ולכן חלקו על רש"י. כיצד הם יסבירו את הסתירה בין הלימוד של ג' דינים מעירוב פרשיות לבין דבריו רב אחא? יש לבאר לשיטתם שאמנם מעירוב פרשיות למדנו

שצריך שלושה דיןנים מומחים, אלא שאחרי שאנו דורשים את הלימוד של "תשפטות עמיתך" הוא מחדש לנו שבHALOOTH מספיק רק דין אחד.³ מחלוקת הראשונים הוזעקה בשאלת השציגו בסעיף הקודם, מהו המקור במספר הדיינים בהלוותות למאן דאמר אין עירוב פרשיות? האם הוא צריך לימוד מיוחד לומר שמספיק דין אחד? או שהוא ברור מליו מכך שהתורה לא כתבה משחו אחר בምורש?

במיוצאי מחלוקת הראשונים ניתן לומר מרדרשי' לא מוכן לקבל את השיטה של תוס', לפיה "תשפטות עמיתך" יכול לגבור על עירוב פרשיות ולומר את המילה האחרונה". מאריכות דבריו בעניין עירוב פרשיות עולה בבירור שהוא סבור שעירוב פרשיות זה הדבר וכי חזק ולכן לא ניתן לומר שהדרשה של "תשפטות עמיתך" מתאימה למאן דאמר יש עירוב פרשיות.⁴ מכל מקום, כיצד הוא יתרץ את קושיית התוס', הרי בפשתות אם אין עירוב פרשיות באמת אין צורך בדרשה נוספת כדי לקבוע שנייתן להסתפק בדיין אחד? ניתן לתרץ לשיטתו שלולוי דרשה זו הינו עושים היקש מגוז"ח להלוותות ולומדים שאף כאן יש חיוב דוקא על שלושה דיןנים, היקש וזה יכול להיות מסברא של בניין אב או מדרשת הפסוק "משפט אחד יהיה לכם" המלמד שככל סוגים הדיינים צריכים להיות שווים בגדריהם.⁵ א"כ, כדי להוציא מהבנה מוטעית זו, יש צורך בדרשה של תשפטות עמיתך לומר שמספיק דין אחד.

ד. פסיקת ההלכה

הגמרה בדף ה, א מביאה ברייתא: "דיןינו ממונות בשלושה, ואם היה מומחה לרבים דין אפילו יחידי", ומיד מובאים דבריהם של ר' נחמן ור' חייא שכך נהגו בעצמם. התוס' (ג, א ד"ה "לרבא") פוסק ההלכה כברייתא זו שהרי כך נהגו האמוראים, וממילא מוכרכה לומר שהלכה נפסקה כרב אחא שאין חיוב שלושה דיןנים מהתורה. אלא שפסקה זו קשה, שהרי כשהגמרה הציגה את דעת רב אחא היא קבעה שהוא

³ האם דין זה צריך להיות דוקא מומחה? בשאלת זוណון המשך. בכל אופן נאמר בשלב זה שגם נוכחת מהגמרה שאפשר דין אחד הדיוויט, לבארה יקשה על שיטתת תוס' מדווע לא צריך מומחה מכח העירוב פרשיות. ובספר "מרגליות הים" הביא בשם הערל"ג שכן מסביר שזו הסיבה שרשי' פירש בסוגיה שאין עירוב פרשיות, שהרי בדברי רב אחא לא מוכרכ האזען בדיין מומחה דוקא, ולכן מוכרכם לפרש דוקא באופן הזה ואו מובן שאין צורך במומחה.

⁴ עיין בחידושי הר"ן שהביא מספר דרכים להבין מהו אופן הלימוד של עירוב פרשיות בסוגיתינו, ונראה לנו רשותם הילך בשיטתו והסביר אחרת מרשי' את אופן הלימוד. זו אם כן שורש המחלוקת בינהם.

⁵ התוס' (ב, ב ד"ה "דברי הכל") בפרש חולק על דרך לימוד זו, והוא כותב שפסק זה בא ללמד שמקישים דין נפשות לממוןנות, אבל לא שמקישים את דין ממונות אחד לשני.

מסכימים עם שיטת שמואל לפיו "שניהם שדנו דיןיהם דין", ויישם גמרות מפורשות בהם כתוב שלא פוסקים הלהקה כشمואל. אז איך אפשר לפוסוק כרבacha שהלך עם שמואל? התוס' נדחק לומר שיש פעמים שכן פוסקים כشمואל ויש פעמים שלא.

פסקית ההלכה לשיטת רשיי בסוגיה זו עומדת בפני קושי גדול. נראה בפשטות שאף הוא יסכים שהלהקה כדברי הבריתא והאמוראים שפסקו שניתן לדון אף בדיין היחיד, אלא שכח הוא לא יכול לפוסוק להלהקה שיש עירוב פרשיות, שהרי בסוגיה שם רשיי תוליה במפורש את דברי הבריתא בכך שאין עירוב פרשיות, וכן יקשה לשיטתו כיצד יסתדר עם עירוב פרשיות. הלימוד באופן של עירוב פרשיות נראה כמוסכם על הכל בהרבה סוגיות, והוא המקור לכך ששומר נשבע אף אם כפר בהכל, וכן לא מסתבר לומר רשיי לא מקבל את עניין עירוב פרשיות להלהקה. אם כן, שיטתו ניצבת בפני קושי גדול, כיצד ניתן לפוסוק הלהקה בסוגיה זו מבלתי להיכנס לשתייה מיניה וביה?

ה. שיטת הרמב"ם

כך כותב הרמב"ם (להלן סנהדרין ב, י): "אף על פי שאין בית דין פחוות שלושה, מותר לאחד לדון מן התורה שנאמר בצדק תשפט עמיתך ומדבריו סופרים עד שיהיו שלושה, ושניהם אין דיןיהם דין". בקריאת ראשונית דבריו מעוררים תמייהה. הוא פותח את ההלכה בקביעה נהרצת שב"ד צריך לכלול מינימום שלושה דיןנים מדאוריתא⁶ וזוו בפשטות דעתם של ר' אבהו ורבא בסוגיה. אלא שהוא ממשיך ו מביא את דבריו של רב אחא שאפשר לדון היחיד, מה פשר סתירה זו? ישנו שתי דרכי שונות בהם הלוכו האחרונים כדי לתרץ סתירה זו, בכל אחת מן הדרכים יש הסבר על פי איזה אמורא פסק הרמב"ם בסוגיה וכי怎 מתיישבת הסתירה הניל' לאור פסיקה זו.

הסבר ה"נושאי כלים"

בדרכן הראשונה והפשוטה הלוכו נושא הכלים על אחר, הלח"מ והכס"מ. הם הסבירו כי הרמב"ם פוסק כרב אחא כפי שעולה בפשטות מכך שהוא מזכיר את הלימוד של "צדק תשפט עמיתך". החלק המובן יותר בדברי הרמב"ם לשיטה זו זה החלק השני של דבריו, שם הוא פוסק שאפשר לדון היחיד מהторה אלא שתיקנו חכמים

⁶ אמנם הוא לא כותב שזה דאוריתא אבל מסתימת דבריו ברור שהוא כוונתו, שהרי בהמשך ההלכה כשהוא פוסק כדעת רב אחא שלושה דיןנים זה מדרבן הוא כותב במפורש שהחוב הוא מ"דברי סופרים".

לدون דוקא בשלושה. כיצד יסבירו את פתיחת דברי הרמב"ם ממנה עולה שיש חיוב של שלושה דיןנים מהתורה?⁷ כאן אנו נזקקים ליחסם של האחرونים ("קצחות החושן" ג, א, "בן האזל" במקומם) שהבדילו בין שפיטה של ב"ד לבין שפיטה של דין יחידי. הם חידשו שיש מושג של שפיטה בבי"ד ושם לכ"ע צrisk שלושה דיןנים דין יחידי. רב אחא חידש שיש אפשרות לדון בין אנשים שלא דוקא כדי שייחשבו ב"ד. רב אחא חידש שיש אפשרות לדון בין דין לבין דין שלא במסגרת ב"ד, וזה מותר מהתורה אפילו ביחיד. כוחו של ב"ד יותר חזק מאשר כוחו של דין יחידי, דוגמא לכך נמצאת בדבריו של רמב"ם (להלן סנהדרין ה, יח) שכותב: "יחיד שהוא מומחה לרבים, אפילו שהוא דין דין ממוןות יחידי – אין ההודאה בפניו הודאה בבית דין, אפילו היה סוך". נוסף על כך שלושה דיןנים שיש להם תוקף של ב"ד יכולים לכובע את הנتابע לדון בפניהם דין ממוןות, לעומת זאת דין יחידי שאין בכוחו לעשות זאת.⁸ ב"כ, הרמב"ם פתח בקביעת המוסכמה גם על רב אחא לפיה כדי להזכיר ב"ד יש צורך בשלושה דיןנים, והוא המשיך והביא את שיטתו של רב אחא לפיה יש גם מושג של דין יחידי שיש בכוחו לשופט בדיוני ממוןות, אלא שיש תקנה דרבנן לפיה צrisk ג' דיןנים אף אם הם דין שלא בתורת ב"ד.⁹

מכל מקום יוקשה, כיצד אפשר להסתדר עם הלימוד של עירוב פרשיות אותו הרמב"ם בעצמו פסק להלכה (להלן שכירות, ב, ח)? הרי אם לומדים עירוב פרשיות, זה לא הולך ביחיד עם "בצד תשופט עמיתך", אפילו אם זו רק מסורת משפטית מוגבלת! את השאלה האחרונה אפשר לתרץ בדברי התוס' לעיל שהתייחס לקשי זה וקבע כי האחרון מבטל את הלימוד מהראשון, אף שיש בדבריו מן הדוחק.

עוד קשה לשיטתם, אם הרמב"ם אכן פוטק כדעת רב אחא, כיצד הוא פוטק נגד דברי שמואל וכותב שניים שדנו אין דיןין דין? והרי בגמרא כתוב שהנפק' מ בין רב אחא לרבעה זה שיטת שמואל, רב אחא יסכים לדבריו ורבא יחלוק. אולם אחרים תירצו שהגמרא לא התקוננה לומר רב אחא בהכרח יסכים לדברי שמואל, אלא שבניגוד לדעת רבא הסבור כי מדאוריתא צrisk ג' דיןנים והוא כלל לא יכול

7. הם עצם לא התייחסו כלל לקשי זה כיון שהם הבינו אחרת את דברי הרמב"ם. הם יאמרו שמשפט הפתיחה אינו פסיקת הלכה, אלא תיאור של מציאות ימיינו שאנו מכירים רק ב"ד של שלושה ולא פחות מכך.

8. יש מן האחرونנים שכתו ב' הtopic של דין יחידי הוא כמו רב שיכול לפוטק לבדו בדיוני איסור והיתר ואינו צrisk ב"ד.

9. דיןנים אלו יכולים להיות הדיוות, לעומת זאת דיןנים הנחשבים ב"ד שמוכרים להיות מומחים.

לקבל את דבריו של שמואל, לשיטת רב אחא המחייב רק דין יחידי דברי שמואל יכולים להסתדר. אמן גם رب אחא הזכיר שצורך שלושה דיןנים משומן גזירה דרבנן, אבל כיוון שהוא בתפקיד בחוב על דין יחידי בלבד, יכולה הגمراה להציג שהוא יסכים גם שניים שדנו – דיןיהם דין בדין. א"כ, הרמב"ם שפסק להלכה את שיטת רב אחא, יכול לפסק נגד דברי שמואל להלכה ואין כאן סתירה, שהרי הגمراה חיברה בין דברי שני האמוראים הללו רק בתור הצעה ולא כקביעה מהיבשת.¹⁰

הש"ץ (חו"מ ג, א ס"ק א) תמה על שיטתם מדברי הרמב"ם עצמו שפסק להלכה שם ה, ח) את דברי הגمراה בכמה מקומות וכותב: "אף על פי שאין בי"ד של ח"ול אלוהים – שליחות בי"ד של ארץ ישראל הם עושין...". ואם נפסקה הלכה בדברי רב אחא, מודיע בתוי הדין שבחו"ל צריכים להיות שליחים של הדיינים הסמכיים שבא", הרי מן התורה דין יחיד הדiot יכול לשפט? הש"ץ עצמו מסיים את הקושיה וכותב "ואולי יש לישב דברי הרמב"ם בדוחק". נראה להציג שהוא מתכוון לעיקרון שהסבירנו לעיל על ההבדל בין גדר של בי"ד לבין גדר של דין יחידי, וכך מישבת קושיותו. דהיינו הצורך של הדיינים בחו"ל להיקרא שלוחים של בני א"י נובע מכך שהם רוצים לשפט בתורת בי"ד עם כל הסמכות והतוקף השיכיים לבי"ד, ולא רק בתור דין יחידי שסמכותו מוגבלת.¹¹ בכלל אופן, נראה לומר שהש"ץ לא קיבל הסבר זה כיון שהוא חולק באופן עקרוני על האפשרות לומר שהרמב"ם פסק גם עירוב פרשיות וגם כרב אחא.

הסבירו של ה"נתיבות"

אם נלך בדרך אחרת בהסביר דברי הרמב"ם, ניתן לומר שהוא פסק כשיטת ר' אבהו ורבא. ולכן הוא פותח את דבריו בדבר החיבור בג' דיינים מהتورה שייחשו בי"ד. לגבי המשך דבריו, גם כאן נוכל לתרץ באופן עקרוני שיש הבדל בין גדר של בי"ד לבין גדר של דין יחידי שסמכותו מוגבלת, ואף ר' אבהו מודה שיש אפשרות

¹⁰ אכן בהסביר דברי רב אחא כתוב הר"ן: "ואפשר שנאמר דעת"ג דבר אחא ס"ל לשמו של שניים שדנו דיןיהם דין היינו דוקא מדאוריתא כשרים השנהים כמו שכשר האחד, מיהו תקנתא דרבנן והוא דאפיילו דנו שנים אין דיןיהם דין, תקנת ב' היה אפיילו בדייעבד". וכן כתוב הרשב"א.

¹¹ וכן כתוב "קצתות החושן" (ג, א ס"ק ב): "זה נראה פירוש הרמב"ם, וזה כתוב דשליחותיהם דקמא קא עבדין, דהא בהודאות דהיינו מודה במקצת וכן לעניין שהיה מוחזק כפרן – וודאי בעין בי"ד של תורה והוא שלשה ומומחה... אמן גוף הדין בהודאות ולהלוואות סגי ביחיד הדiot וכמו באיסור והיתר והוא נכון וברור".

לשפוט כך מכח הדרשה "בצדק תשפטו עמידך". הקושי המובנה בהסביר זה עולה מישית ר' אבהו כפי שהיא מוגגת בגמרא, שלכאורה לא משaira מקום לומר שיש אפשרות של דין יחיד באופן זה או אחר לשיטה זו. כאשר הגمرا מנסה לברר מהי שיטת ר' אבהו בפרשנות המשנה נאמר כך: "אי קסבר עירוב פרשיות כתוב כאן - ליבעי נמי מומחין", נראה לכאהora בדברי הגمرا האלו שאם למדים עירוב פרשיות מוכרים לומר שצורך שלושה דיננים מומחים, ואין כאן שום אפשרות למסגרת שיפוטית אחרת.

ברצוננו להציג דרך שונה בהסביר דברי הגمرا האלו כדי לתרץ קושי זה. בשלב זה של הסוגיה, הגمرا מנסה לברר מהי שיטתו של ר' אבהו בפרשנות דברי המשנה. لكن, הגمرا חייבת למצוא הסבר לפיו יש צורך לדון בהלואות דוקא בשלושה דיננים. הסוגיה מעלה אפשרות שר' אבהו סובר שיש עירוב פרשיות אלא שהיא מקשה מדוע הוא לשיטתו לא צריך גם מומחים. הגمرا אמן לא מעלה כתע שום אפשרות שעירוב פרשיות הולך ביחיד עם "בצדק תשפטו", אבל זה מאוד מובן בהקשר של הדיון. סוגיה צריכה להגיע למשהו שהואści קרוב לשולשה הדיוות המוזכרים במשנה לשיטת ר' אבהו ולכון היא בודקת את האפשרויות השונות, אבל "בצדק תשפטו" כלל לא מזכיר כאן, כי הוא לא יכול להועיל בפתרון הבעיה. שרי "בצדק תשפטו" מוביל לחיבור של דין יחידי שבכלל לא פועל במסגרת ב"יד. ההצעה שר' אבהו לומד עירוב פרשיות היא זו שתוביל בסופו של דבר להסביר דברי המשנה לפיהם מהתורה צריך ג' דיננים מומחים ומדרבען ניתן להסתפק אף בשלושה הדיוות.

גם לשיטה זו יש צורך להתמודד עם הסתירה המהותית המובנית הקימית בין עירוב פרשיות לבין "תשפטו עמידך", בלי קשר לפשט הגمرا בסוגייתינו. אלא שלפי הסבר זה אנו לא רוצים להיזקק לתירוץ הדחוק של התוס' לפיו "בצדק תשפטו" גובר על עירוב פרשיות, אלא אנו הולכים בדרךו של ה"נתיבות" שף' הוא לא קיבל את הנקחה שהרמב"ם פסק כרב אחא. הוא מביא חידוש בשם ה"תומים" בגין תוקפו של "בצדק תשפטו", וכך יובנו דברי הרמב"ם. "בצדק תשפטו" הוא למועד שיכול "להתלבש" על כל שיטה, בין אם יש עירוב פרשיות ובין אם אין. אלא שהיחסיות שלו שהוא "גמיש", דהיינו הוא מתאים את עצמו לשיטה אליה הוא התחבר. אם נחבר את "בצדק תשפטו" עם דעת הסבורים כי אין עירוב פרשיות, נוכל לומר שדין יכלול לשפט אפלו אם הוא הדיוות, שרי לשיטה זו אין שום מקור לחיבור דוקא של מומחה. אבל אם נחבר את "בצדק תשפטו" עם עירוב פרשיות, הוא לא מבטלו כפי שקבע התוס', אלא הוא מתחבר לגדרים שלו ומשתלב

בهم. מעירוב פרשיות למדנו שיש צורך בדינאים מומחים, וכעת מתחדש לנו שיש אפשרות אף לדין ייחידי מומחה שיכל לשופט במסגרת משפטית מוגבלת.

היתרון בשיטה זו על פני השיטה הקודמת, הוא בכך שאין קושי מפסיקתו של הרמב"ם בעניין שניים שונים. כיון שאנו מסכירים שהרמב"ם פסק כדעת ר' אבاهו ורבא, ברור שהוא פוסק נגד שיטת שמואל וקובע כי "שניים שונים אין דין דין".

דין ייחידי – מומחה או סמור?

שאלת סוג הדינאים הנדרש לא נידונה עד כה בדברינו, וכעת נדון בנושא זה בקשרה לאור דבריו הנთיבות. הידשו העיקרי של הנתיבות הוא בדבריו ש"בצדק תשפט" יכול להתחבר לכל הדעות בעניין עירוב פרשיות ולהתאים עצמו לשיטה אליה הוא התחבר. לפי דרכו הסברנו שהרמב"ם אכן פוסק הרבה ש策יך שלושה דיןנים מן התורה, אלא ש"בצדק תשפט" גרם לכך שאפשר להסתפק אף בדין ייחידי. אם כןם דברינו, מוכראhim לומר לשיטת הרמב"ם שאותו דין ייחיד חייב להיות סמוך, שהרי התחלנו מהלימוד של ג' סמכים מעירוב פרשיות, ו"בצדק תשפט" הוריד את זה לדין אחד, וכעת נשארים עם חיוב דין אחד סמוך. האם אכן כך כתוב ברמב"ם?

יש שטענו שמשמעות דברי הרמב"ם שלא הזכיר בדבריו חיוב דין מוסמך דווקא, משמע שאותו ייחיד יכול להיות הדיות או לכל הפחות מומחה שאינו סמוך. הסבר שכזה אכן יקשה על פירוש הנתיבות, וביחוד לאור זאת שכן עוללה מהרמב"ם בספר המצוות (מצווה קען) שכתבה כך: "...שכל אדם מצווה לדון דין תורה אם הוא בקי בכך ובעל הדין התחללו לטעון לפניו", בפרשיותו אכן נראה מדבריו שכונתו לדין אפילו הדיות, וקשה על דברי הנתיבות.¹²

¹² הרב שי ויינר הציע לומר שמשפט דברי הרמב"ם דווקא נראה שכונתו לדין ייחידי סמוך כפי שהוא הנתיבות [וכן הבינו בדברי הרמב"ם הכס"מ (להלן סנהדרין ה, ח) והוא"או רשות" (שם ב, י)]. אולם Yoksha לשיטה זו מדבריו בספר המצוות, אלא שיש יתרון מנגד אחר לפירושות זו בדברי הרמב"ם. קושיתו של הש"ך מדין "עבדין שליחותיהם" נופלת מעיקרה, שהרי כל סוגי המסגורות המשפטיות הינן דווקא בדיניהם סמכים, גם דין ייחידי. יש בהסביר זה יתרון על פני התירוץ אותו הבנו בשם ה"קצוט" לפחות בני ח"ל זקוקים לשילוחות בשלבי המעשים התקפים רק במסגרת ב"ד, שהרי הסבר זה הינו דחוק ולא משמע בדברי הרמב"ם (ה, ח) שיש חלוקה כזו. (לענ"ד מדויק בדברי הרמב"ם אכן עוללה בבירור ש"עבדין שליחותיהם" מוסב דווקא על מסגרת של ב"ד, שהרי כך כתוב (ה, ח): אע"פ שאין בית דין של ח"ל אלהים שליחות ב"ד של א"י הם עושים...).

בכל אופן, ניתן לתרץ את דברי הנティבות. אמנם ה"נתיבות" קבע כי "בצדק תשפטו" מתחבר עם עירוב פרשיות, אבל יש לומר בכוונת דבריו שאין הכרח שאותו דין ייחידי יהיה סמוך בדוקא. דרשת "בצדק תשפטו" מבטלת גם את חיוב ג' דיןיהם וגם את חיוב המומחים, ובכלל זאת מפשט הפסוק הדורש משפט צדק אנו למדים שצורך בדוקא דין מומחה ולא הדירות גמור. אמנם דין זה הוא לא בדרגת סמוך, אבל בקיומו בדיינים מספיקה כדי שיוכל לשפטו משפט צדק. לפירוש זה ניתן ליישב את דברי הרמב"ם בספר המצוות, שלא התכוון לומר שכל אדם הדירות יכול לדען, אלא אדם שבקיא בדיינים ונחשב מומחה, ועליו יש ציווי לשפטו כפי שהמשיך הרמב"ם וקבע: "אם הוא בקי בכך".

